

נראית דמותו, וכשיראה את דמותו האמתית יזדעזע מעצמו, איך בנה כאן את דמותו הרוחנית עד שממש ישתומם האם זו באמת דמותי? זה לא אני, זה אדם אחר! היכן הייתי כל ימי חיי? זוהי שכחת השם

7. אורחותיך למדני (ספר שנכתב על הרב יהודה לייב שטיינמן זצ"ל בעודו בחיים) לפני זמן מה הגיע זוג הורים אל מו"ר הגירא"ל שטיינמן (זצ"ל). מאחר ואינו מקבל נשים, הבעל נכנס והאשה עמדה בחוץ, סמוך לדלת האב פתח והתחיל לספר בקול בוכים, יש לו בן גנב רח"ל, היכן שהוא מגיע יש להישמר מפניו, נכנס למכולת גונב, בא לבקר דודים גונב, אפילו האב עצמו נאלץ להחביא את הארנק מפניו, הם כבר ניסו את כל הדרכים, הרביצו לו, צעקו עליו, נתנו לו פרסי עידוד, אך שום גבר לא עזר, מה עושים? אמר להם הגירא"ל, דעו לכם, אדם שכבר טעם טעמה של גניבה ויש לו את הגעשמאק בזה, לא יותר עליו כל כך מהר. לא יועיל צעקות, עונשים, ואף לא פרסים ... אבל המשיך מרן (זצ"ל), ישנו דבר אחד שעוזר לגנב גם בשעת גנבה, חז"ל אומרים בענין טביחה ומכירה שהטעם שעל שור משלם חמשה ועל שה ארבעה משום שהתבייש שנשא את השם על שכמו, ונתבונן איזה ביוזן כבר היה לו, וכי משהו ביקש ממנו לעשות זאת הלא הוא עצמו עשה זאת, כי רצה למהר להימלט ממקום הגניבה שלא יתפסוהו וכל כמה שהוא הולך ברחוב הוא מאושר יותר מהגניבה, ואף על פי כן יש לו איזו שהיא צביטה בלב על שראוהו ברחוב עם שה על הגב וכיון שכך מגיע לו עונש אחד פחות. אמר הגירא"ל אתם חייבים להתאפק בכל הכח, אף צעקה, אף הרמת יד, רק בחיך, קחו אותו אתכם שהוא יחזיר את הגניבה, אתם ביחד אתו, בהתחלה הילד ישתולל, מה הוא יכריז על עצמו אני גנב? ועשו ההורים כדבריו, זה לקח כמה זמן, לאט לאט, אבל היום אפילו כשרואה מרחוק מחט שאינה שלו הוא בורח שלא יצטרך לעבור את הטרואמה הזו.

8. כזה ראה ונחן עמוד נא כאשר אני מבחין (הרב ש"ך זצ"ל) כי בחור אינו מקפיד על התפילות ביישיבה – אני ניגש אליו ואומר לו בחום: "יענקלה, מה קרה לך? למה איחרת לתפילה? אולי אתה לא מרגיש טוב חס וחלילה? אולי אני יכול לעזור במשהו? ... באופן זה - מרגיש הבחור שלא בנוח על שאיחוריו מטרידים אותי, ואי הנעימות – מביאה אותו להקפיד מכאן ואילך על זמני התפילות...

חובת הנפגע לפייס את הפוגע

9. בראשית פרק מה פסוק ח
וְעַתָּה לֹא אַתֶּם יִשְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲגַתָּה כִּי הָאֱלֹקִים וְיִשְׁמַעְנִי לְאָבִי לְפָרְעֵה וּלְאֶדְוֶן לְכָל בֵּיתוֹ וּמִשְׁלַח בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם:

10. אור החיים בראשית פרק מה פסוק ח (ח) ועתה לא אתם וגו'. פי' לתת טעם להסיר מלבם חשש השנאה לבל יחשבו כי יוסף ישטום אותם וישנאם על אשר נתאכזרו עליו ויהיה בעיניהם דבר רחוק שיהיה לב יוסף נכון עמם. לזה אמר להם הן אמת כי בשעת מעשה אשר מְכַרְהוּ הֵיוּ הַדְּבָרִים זָרִים בְּעֵינַי אִיךָ יִהְיֶה כֹל הָאֲכֻזָּרִיּוֹת בְּלִב אַחִים עַל אַחִיהֶם וְרְאוּיִם הֵם לְהִיּוֹת שְׂנוֹאִים אֲצִלּוֹ: אכן עתה אחר דאָוְנוֹ כֹּל הַנִּמְשָׁךְ מִיְרִידָתוֹ מִצְרַיִם יִדַע כִּי הַמַּעֲשֵׂה הֵיחָד מֵאֵת ה' וְהֵם שְׁלִיחוֹתָיו יִתְבָּרַךְ עִשׂוּ וְלֹא שְׁלִיחוֹת עֲצָמָם וְבָזָה אֵינן מְקוּם לְשִׁמּוֹר לָהֶם אִיבָה וְלֹא לְהַרְחִיק מֵדַת הָאֲחוּהָ מֵהֶם: וְאֹלֵי כִי בָזָה הֵיחָד לָהֶם פְּנִים לְעַמּוּד לְפָנַי אֲבִיהֶם כְּשֶׁנִּגְלָה הַדְּבָר כִּי הֵם הַגּוֹרְמִים לוֹ אֲבָל וּבְכִי כ"ב שָׁנָה וְעִשׂוּ הַמַּעֲשֵׂה הַמּוֹפְלֵא בְּמִכְר אַחִיהֶם וְרְאוּיִם שְׂגָם בּוֹשֵׁל לֹא יְבוֹשׁוּ מֵאֲבִיהֶם, וְהִיָּה נֹרָאָה לְוֹמֵר כִּי יַעֲקֹב לֹא יִדַע גּוֹף הַמַּעֲשֵׂה, וְזֶה דָרֵךְ רַחוּק, כִּי פְשִׁיטָא שְׁלֵא יִמְנַע מַחְקוֹר זֹאת הַיָּאֵךְ נִתְגַּלְגַּלוּ הַדְּבָרִים עַד שִׁירַד יוֹסֵף לְמִצְרַיִם וְגַם מַעֲשֵׂה כְּתוּנַת הַפְּסִים הַמּוֹבָא אֵלָיו מוֹטְבֵל בְּדָם, אֲלֵא וְדָאִי כִי בִשְׁעַנַּת לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם וְגו' שְׁאִמֵּר יוֹסֵף הוֹכֵר הַדְּבָר כִּי מֵאֵת ה' הִיָּתָה זֹאת וְאֵינן לְהַרְהֵר אַחַר מְדוּתָיו....

11. דעת תורה שם כשאחי יוסף נכשלו במכירתם אותו, עם כל הסעיפים והתוצאות הרבות הנה אחרי כן כשנתודעו וכבר הינם בידי יוסף, רואים אנו איך שיוסף הצדיק שיפר כל המעשה באמרו: "ועתה אל תעצבו וגו' כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם וגו' ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים וישמני לאב לפרעה ולאדון

פרשת ויגש – שולחן ערוך לנפגע

תוכחה = הוכחה

1. בראשית פרק מה, ג-ד
 (ג) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶזְרָאֵל אֲבִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי זֶה וְלֹא יָכֹל אֶזְרָאֵל לַעֲנֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהַלּוּ בּוֹכָיו: (ד) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶזְרָאֵל יֵשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲבִי יוֹסֵף אֶזְרָאֵל אֲשֶׁר מִכְרַתֶּם אֹתִי מִצְרָיִם: רש"י
 נבהלו מפניו – מפני הנוקה:

2. בראשית רבה (וילנא) פרשת ויגש פרשה צג ולא יכלו אחיו לענות אותו, אבא כהן ברדלא אמר, אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה... יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, הה"ד ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא, שנאמר (תהלים נ) אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה

3. שפתי חיים מידות ועבודת ה' חלק א עמוד צ צריך להבין היכן היא תוכחתו של יוסף, הרי יוסף אמר להם "אני יוסף", ואדרבה הרי הוא נִיחָמָם: "ועתה אל תעצבו... כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם", ונוסף לזה גם כשגילה להם את יוסף, הוציא את כל מצרים מעליו בשביל שלא יתביישו אחיו, א"כ היכן היתה תוכחתו? התוכחה היא: "אני יוסף!". תוכחה אין פרושה שמטיף לשני מוסר על מעשיו, תוכחה מלשון הוכחה (הסבא מקלם זצ"ל), להוכיח את העובדות כמו שהן ללא תוספת הסברים וביאורים. עשירים ושתים שנה אחי יוסף חיו בטעות נוראה... והנה ברגע אחד מתגלית טעותם הגדולה ... זוהי התוכחה הנוראה, הבושה שמכסה את האדם כשעומד מול האמת פנים אל פנים, ונוכח לדעת מצד אחד עד כמה חי בטעות, ומאידך נוכח בצדקת השני, שאותו רדף מסיבה שמתגלית עתה כלא נכונה וכלא מוצדקת

4. תורה תמימה הערות בראשית פרק מה הערה א ונראה בשנדקדק בכלל בשאלת יוסף העוד אבי חי, מה שאלה היא זו, והלא מכל המשך דבריהם אתו ראה וידע כי יעקב חי, וגם מה שייכות שאלה זו לאמרו אני יוסף.

5. בית הלוי בראשית פרק מה ובדברים אלו נטמן ברמז שאלה גדולה להם וגם סתירה על כל טעותותיו של יהודה בויכוחו, דכל טעותותיו של יהודה היה מצערו של יעקב שיגרום לו בלקיחתו את בנימין וא"כ הרי קשה עליהם מדוע לא חששו הם לצערו של אביהם ומכרו ליוסף. וגם דאם יכול להיות בלא יוסף כן יהיה יכול לחיות בלא בנימן. וזהו אחרי שהגדילו לפניו גודל הרחמנות של אביהם כשיקח ממנו בנו האהוב סידר להם מעשה עצמם ונבהלו מתוכחתו ולא יכלו אחיו לענות לו על תוכחתו כי הוא סתירה וקושיא עליהם מעצמם על עצמם, וזהו שסיים המדרש לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא, דקדק ואמר לפי מה שהוא דגם ביום הדין יהיה התוכחה לכל אחד ממעשיו על מעשיו והיו מעשיו נתפסים ממעשיו היאך הם סותרים זה את זה. ולמשל מי שאינו נותן צדקה סובר בדעתו שיש לו תירוץ כובד ודוחק הפרנסה וריבוי ההצטרכות של הכרחיות מבני ביתו עד שאין בכחו לפזר על אחרים... אמנם מראים לו ממעשיו אשר במקום אחר פיזר הרבה ממון עבור דבר שאינו הגון כמו להשיג איזו תאוה האסורה או כבוד או עבור בחלוקת וכמה ממון מפזר ללמד לבנו דברים שאינם הגונים ומדוע בעסק העבירה לא עצרוהו כובד הפרנסה ונסתר בזה התירוץ ויגדל עונשם כפלים...

6. שפתי חיים שם עמוד צב מו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל כשישב שבעה על אשתו הרבנית ע"ה ... אמר שיש מנהג שהחברא קדישא אומרים לנפטר את שמו, וכך כותב בקיצור של"ה להגיד בסוף תפילת "ח פסוק הרוזא את שמו של האדם, שלא ישכח את שמו לעתיד לבוא. והסביר הענין, ששמו של אדם מציין את מהותו, כאן בעוה"ז רואים רק את חיצוניות האדם, לא רואים את הדמות הרוחנית – הנשמה, כמה היא זכה ושלימה או עד כמה היא מחוסרת איבר...אדרבה האדם בונה לעצמו את דמותו הרוחנית כפי שבונה את דמותם של אחרים, ומשלה את עצמו שדמותו הרוחנית נבנית על ידי תורה ומצוות ללא שום חיסרון ופגם ... לעתיד לבוא כשיגיע האדם לעולם האמת – "אוכיחך ואערכה לעיניך", הקב"ה יראה לו בדיוק איך

נוהגים בהם מנהג בזיון וסמכו על זה מדברי שלמה (משלי ו ל) 'לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב' - אל יבוזו לפושעי ישראל שבאים בסתר לגנוב מצוות

20. חשוקי חמד ראש השנה דף יז עמוד א
שאלה מעשה בבעל תוקע שהלך בראש השנה לבית חולים, כדי לתקוע לחולה הנמצא שם ואין מי שיתקע בעבורו, בלכתו ברחוב עם השופר, עצרה מכונת לידו, והנוסעים שראוהו נושא שופר, בקשוהו שיתקע לפניהם, האם יתקע?
תשובה כתב רמב"ם באגרת השמד... והגאון הגדול ר' מיכל פיינשטיין זצ"ל אמר שיש לתקוע לפניהם ואף הוסיף סיפור מה"חפץ חיים" כדלהלן: ברוסיה יצאה גזירה שהיהודים חייבים לעזוב את נכסיהם שבמוסקבה ולנדוד לערי השדה. היתה אפשרות להשתמד ואז היה אפשר להמשיך לגור במוסקבה. והיו רבים שויתרו על כספם ורכושם ויצאו לנדוד בערי השדה, ביניהם היו מחללי שבתות, אמר החפץ חיים זצ"ל, איך אפשר לומר עליהם שמחללי שבתות הם ודינם כעכו"ם, אילו היו עובדי עבודה זרה, הרי לא היו צריכים לנטוש את רכושם וליהפך לעניים מרודים?!

21. בראשית פרק לא, לו-לז
(לו) וַיֹּזֶר לְיַעֲקֹב וַיִּרְבַּב בְּלָבָן וַיַּעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מִה פִּשְׁעֵי מִה זֹטְאֵתִי כִּי דִלְקַתְּ אֹזְרִי: (לז) כִּי מִשִּׁשִּׁתְּ אֶת כָּל כְּלֵי מִה מִצְאָתְ מִכָּל כְּלֵי בֵיתְךָ שֵׁים כֹּה נָגַד אֹזֵי וְאֹזְיָה וְיֹכִיזוּוּ בֵּין עֲצֵינוּ:

22. שמואל א פרק כ, א
(א) וַיְבָרֵז דָּוִד מַנְיֹת מַנְיֹת בְּרָמָה וַיָּבֵא וַיֹּאמֶר לְפָנָי יְהוָתָן מִה עֲשִׂיתִי מִה עֲזָנִי וּמִה זֹטְאֵתִי לְפָנָי אֲבִיךָ כִּי מִבְּקֶשׁ אֶת נַפְשִׁי:

23. בראשית רבה (וילנא) פרשת ויצא פרשה ד
ויחר ליעקב וירב בלבן, רבי עזריה בשם ר' חגי... קפדנותן של אבות ולא ענוותנותן של בנים, קפדנותן של אבות מניין, ויחר ליעקב וירב בלבן, ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת, דא את סבור שמא מכות או פצעים יהיו שם אלא דברי פיוסים יעקב מפייס את חמיו, כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך, א"ר סימון בנוהג שבעולם חתן שהוא דר אצל חמיו אפשר לו שלא ליהנות אפילו כלי אחד אפילו סכין אחד ברם הכא מששת את כל כלי אפילו מחט אפילו צינורא לא מצאת, ולא ענוותנותן של בנים מדוד, שנאמר (שמואל א כ) ויברח דוד מניות ברמה ויבא ויאמר לפני יונתן מה עשיתי מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי, מזכיר שפיכות דמים בפיוסו מילי דקטלא, ברם הכא כי דלקת אחרי.

לתת תחושה טובה למקבל הטובה

24. שמות פרק כז, כ
(כ) וְאֶתְהָה תַּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְקַזְזוּ אֵלֶיךָ שִׁמְן זֵית זָךְ כְּתִית לְמֹאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד:

25. שמות רבה (וילנא) פרשת תצוה פרשה לו
לא שאני צריך להם אלא שתאירו לי כשם שהארתי לכם, למה כדי להעלות אתכם בפני כל האומות שיהיו אומרים ישראל מאירים למי שמאיר לכל, משל לפקח וסומא שהיו מהלכין אמר הפקח לסומא בא ואני סומכך והיה הסומא מהלך, כיון שנכנסו לבית אמר הפקח לסומא צא והדלק לי את הנר והאיר לי שלא תהא מחזיק לי טובה שלויתך, לכך אמרתי לך שתאיר, כך הפקח זה הקדוש ברוך הוא... והסומא אלו ישראל

דעת תורה שם

26. דעת תורה שם
רואים אנו כאן יסוד גדול במדות. מטבעו של אדם, שכשהוא עושה טובה למי שהוא, אינו רוצה בשום אופן לקחת כלום תמורת הטובה. ואין זה מחמת כי חפץ חסד הוא, אלא להיפך, רוצה הוא אשר הלזו ישראל לו עבד עולם, עבור טובתו וע"כ לא יקח ממנו מאומה, הנה לימד לנו הקב"ה בהיפך. כשאדם מטיב לחברו חוב מוטל עליו שעם רגע פעולת הטבתו לזולתו תיכף יראה לקבל ממנו דבר מה בחזרה, כשאתה עושה איזו טובה לחברך, אם חפץ אתה בטובתו באמת, ראה גם לסדר כי חברך לא יישאר חייב לך הכרת טובה

לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים" - הפך כל הדבר מן הקצה אל הקצה, כי אחרי כל החשבונות וסוף הדבר, הנה כאלו הוא אשר חייב להם תודות על כל אשר עשו לו?! ולא היה זה סתם דברים בעלמא מצד יוסף, כי הרי תורה הם, הנה כי אמת היא כן, להתבונן ולהתפעל עד כמה שיוסף הצדיק החליק ועיבד כל ה"עולה" עד כי שכמעט נשאר הוא חייב והמשועבד להם, כי יוסף הצדיק ידע היטב היטב את השולחן ערוך שיש לנפגע, ולאור זה דן ושפט כל העובדא, ומזה יצאה כל הנהגתו זו, ולו לא עשה כן, יתכן כי העול שלו היה עוד יותר גדול מהעול שלהם!!

12. אורחות חיים לרא"ש ליום ו אות קי

אל תחשוב עון למי שיבא להתנצל לפניך אם אמת ואם שקר.

13. ספר מבחר הפנינים כו - שער קבל ההתנצלות

ר' שלמה בן יהודה אבן גבירול נולד בערך בשנת ד"א תש"פ [1020]

ואמר החכם קבל ההתנצלות ממי שבא להתנצל לפניך אם אמת ואם שקר. כי מי שמרצה אותך בגלוי מוקירך. ומי שממרה אותך בסתר מכבדך:

14. דעת תורה פרשת ויגש עמוד רנט

הגאון מהרי"ב זצ"ל היה אומר: כי יש בטבע כשאחד בא לחברו לפייס אותו על עוול שעשה נגדו ולבקש סליחתו, משיב לו חברו: "מה זה כל העסק שאתה עושה מכל העניין?! הרי מה עשית?! אין כאן ולא כלום!" ולכאורה הרי זה נאה ויאה. אבל האמת היא ההיפך לגמרי: תשובתו זו נובעת מחמת שאינו רוצה אפילו לשמוע כלום מהתנצלותו, רוצה הוא כי אמנם ישאר הלז ללא אמתלא, וישאר דוקא המתועב והנאלח. הוא אשר אמר הרא"ש: "אל תחשוב עון למי שבא להתנצל", "אם אמת" - הלא ודאי עליך מוטל חיוב להקשיב לכל אשר ידבר, ולראות את האמת כי הלה אמנם אינו כלל בעל עולה. אלא לא זאת בלבד, ועוד יותר, אפילו "ואם שקר" - ואתה אמנם יודע את האמת כי חברך הא לפניך בשקר כליל, אבל הלא חברך חושב להתעותך ולהביאך לחשוב עליו כי אדם כשר הוא, הנה גם בזה הנך מחויב להעלים עיניך, ולשמוע אותו היטב היטב, ולתת לו את הרושם שיחשוב כי אמנם הצליח להתעות אותך, וכי אתה באמת סובר כי הוא הצודק בדבר. ובאם לא תעשה כן, אלא כשעושה העול יבוא לפניך, וכרגיל הנהו נכנע לך באשמתו אשר אשם, ואתה תנצל את ההזדמנות לשפוך עליו עביט מלא אשמה, עד כמה שהיד מגעת, הנה יתכן מאד כי העולה והשחיתות מצד הנפגע יהיה יותר רב מהעולה של עושה העול בעצמו. ידיעה זו חסרה לגמרי אצל האנשים! הכל יודעים כי יש שולחן ערוך ששלם בשביל עושה העול... אבל כמו כן צריכים לידע כי יש גם שולחן ערוך שלם בשביל הנפגע בהנהגתו הוא.

15. משלי פרק ו פסוק ל

לֹא יִבְזוּ לְגַנֵּב כִּי יִגְנוֹב לְמִלָּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעֵב: מצודת דוד

(ב) לֹא יִבְזוּ - אין מרצים לנזות את האנג כלאשך יגנוב למלא נפשו כי ירעב הוא וגנב לשכור הרעבון וכמעט לאונס יחשב:

16. דעת תורה שם

אין זה מידת חסידות בעלמא, אלא אזהרה ולאן, איך לנהוג עם הגנב, איך לדבר איתו ואיך לשפוט אותו, שו"ע שלם יש לזה!

17. שמות פרק כב, א-ב

(א) אִם בְּמוֹצְאֵתְ יִמְצָא הַנֶּגֶב וְהָפֶה וְמָת אִין לֹ דְמִים: (ב) אִם אֶרְוָה הַשְּׂמֵשׁ עֲלֵיו דְמִים לֹ שְׁלָם יִשְׁלָם אִם אִין לֹ וְנִמְכַר בְּנִיבְתוֹ:

18. חידושי הגרי"ז החדשים סימון ג

יש להתבונן באמת מי יקנה גנב לעבד, וצ"ל על דרך הכתוב לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלאות נפשו כי ירעב, ולכן כיון דאין לו והוא מחוסר לחם ואז נמכר בגניבתו, על גנב כזה ימצאו לוקחים כי אם יהיה לו מה לאכול אצלו לא יגנוב.

19. הרמב"ם באגרת השמד

וגם אין ראוי להרחיק מחללי שבת ולמאוס אותם. אלא מקרבם ומזרזם לעשות מצוות. וכבר פירשו חז"ל שהפושע שפשע ברצונו, כשיבא לבית הכנסת להתפלל, מקבלים אותו. ואין

שומר יוסף לאחים "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם..."
התוכחה עצמה צריכה להיות מאד קצרה וקולעת. כאשר אנו
מרבין לדבר ולהטיף אנו יכולים לדעת שאנו פועלים בדרך לא
נכונה.

סיכום

תוכחה = הוכחה

7-8 – שני סיפורים מגדולי ישראל ממחישים לנו מהי התוכחה
הראויה והרצויה שתביא גם לשינוי אצל המוכח. אל הרב
שטיינמן צ"ל הגיעו זוג הורים שבנם גונב. הרב שטיינמן הדגיש
שזעקות, עונשים וכדו' לא יועילו מאומה. כל מה שצריך זה
לקחת את הילד ויחד אתו להשיב את הגניבה לבעליו. באופן
זה שהילד יודה בגניבה וישיבה לבעליה, מחד אין לך הוכחה
גדולה מזו שאכן הוא גנב ומאידך הבושה שתהיה לו בשעה
שישיב את הגניבה תביא אותו לכך שהוא לא יחזור על מעשיו
הרעים. שום דיבורים, שום הסברים ושום הרצאות, רק להשיב
את הגניבה ולעורר את הבושה. בדיוק כפי שארע לאחי יוסף,
אין הרצאות ואין דיבורים מיותרים, רק "אני יוסף!" הוכחה על
כך שמחשבתם לדון את יוסף בדיון 'רודף' היתה טעות!

כאשר הרב ש"ך היה רואה תלמיד שלא מקפיד על התפילות,
הוא היה ניגש אליו ואומר לו בחום: "מה קרה לך? למה איחרת
לתפילה? אולי אתה לא מרגיש טוב חס וחלילה? אולי אני יכול
לעזור במשהו? באופן זה מחד היתה הוכחה לכך שהנער לא
הגיע לתפילות ומאידך הרגשת החוסר נעימות גרמה לנער
לאט לאט להתחיל לבוא לתפילות.

חובת הנפגע לפייס את הפוגע

9-11 - לאחר שעברנו את השלב בו הנפגע הוכיח את הפוגע
באופן שהוכחתו תתקבל ותשמע, כעת עלינו לעבור לשלב הבא
– חובת הנפגע לפייס את הפוגע. מקובל לחשוב שכאשר אדם
נפגע מפלוני אלמוני חובת הפיוס היא רק מצד הפוגע ולא מצד
הנפגע. אך יוסף מלמדנו שהנחה זו אינה נכונה – "ועתה לא
אתם שלחתם אותי הנה, כי האלוקים..." האור החיים הקדוש
מסביר מה עמד מאחורי משפט זה. יוסף חשש שהאחים
יחשבו שהוא שונא אותם ולכן לאחר שחשף בפניהם את
העובדה שהוא יוסף והוא מושל על כל מצרים ונמצא שכל
מחשבתם למכור את יוסף היתה טעות, מיד הוא מראה את
הצד החיובי שיצא מסיפור המכירה. באופן זה הרוויח יוסף שני
דברים, מחד האחים התביישו על כך שהם דנו את יוסף בדיון
רודף נגד רצון ה' ומאידך על אף שהמחשבה לא היתה נכונה
מכל מקום הם בסה"כ היו שליחים והכל יתברר לטובה. האו"ח
הקדוש מדגיש שיוסף לא נמנע מלומר לאחים שבאמת בשעת
מעשה המכירה היו הדברים זרים בעיניו איך יתכן שאחים
יתאכזרו באופן נורא כזה, אך מכל מקום כעת מבין שכל
המעשה היה מאת ה' ומשום כך אין לו שום שנהא על המעשה
שלהם. ההדגשה הזו של יוסף ש"האלוקים חשבה לטובה"
אפשרה לאחים לעמוד מול אביהם ולא להתבייש על כך שציערו
אותו במשך כל השנים בהם לא ידע מה עלה בגורלו של בן
הזקונים יוסף.

1-3 – בפרשתנו אנו מגיעים לנקודת השיא בסיפור מכירת יוסף
- "ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף!"
התורה מתארת את תגובת האחים לשני מילים אלו – "ולא
יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו" ומבאר רש"י שלא יכלו
לענות מפני הבושה.

במדרש אמר אבא כהן ברדלא - או לנו מיום הדין או לנו מיום
התוכחה שהרי יוסף היה הקטן שבשבטים ואפילו הכי לא יכלו
אחיו לעמוד בתוכחתו ואם כן לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד
ואחד על אחת כמה וכמה. והקשה ה'שפתי חיים' היכן בדברי
יוסף לאחים יש תוכחה והרי כל מה שאמר להם היה "אני יוסף
העוד אבי חי?" וביאר שתוכחה אין פרושה הטפת מוסר, אלא
תוכחה היא מלשון הוכחה, להוכיח את העובדות כמו שהן ללא
תוספת הסברים ובאורים. עשרים ושנים אחי יוסף חיו
בטעות נוראה והנה ברגע אחד בו אומר יוסף שני מילים "אני
יוסף", מתגלית טעותם הגדולה וזוהי התוכחה הנוראה, הבושה
שמכסה את האדם כשעומד מול האמת פנים אל פנים, ונוכח
לדעת מצד אחד עד כמה חי בטעות, ומאידך נוכח בצדקת
השני, שאותו רדף מסיבה שמתגלית עתה כלא נכונה וכלא
מוצדקת.

4-6 – אחרים ביארו שתוכחתו של יוסף אינה מהרישא של
הדברים אלא דוקא מהסיפא, מהשאלה ששואל יוסף את
האחים "העוד אבי חי?". יוסף אומר לאחים "אני יוסף העוד אבי
חי". התורה תמימה תמה מדוע שואל יוסף את האחים "העוד
אבי חי" והרי מכל הדיבורים שקדמו לגילוי של יוסף היה ברור
שיעקב בחיים? "בית הלוי" מתרץ תרוץ נפלא!
כל טענותיו של יהודה שלא להשאיר את בנימין במצרים היו
משום צער של אבא וא"כ הרי קשה עליהם מדוע לא חששו
לצער של אביהם בשעה שמכרו את יוסף. ואם יכול לחיות בלא
יוסף כן יהיה יכול לחיות בלא בנימן. ועל דבר זה נאמר שלא
יכלו אחיו לענות לו על תוכחתו כי הוא סתירה וקושיא עליהם
מעצמם על עצמם וזה כוונת המדרש ששיבא הקדוש ברוך
הוא ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא, כלומר שהתוכחה לכל אחד
תהיה ממעשיו על מעשיו ויהיו מעשיו נתפסים ממעשיו היאך
הם סותרים זה את זה. "בית הלוי" מביא דוגמא נפלאה מאדם
שנמנע מלתת צדקה בטענה שכרגע אין לו אבל ברגע שמגיע
לפתחו הזדמנות לרכוש מוצר איכותי פתאום הוא מצליח
"למצוא" מקורות מימון ש"הוא אינו ידע עליהם".

ננסה מעט לחבר את הדברים לחיי היומיום.
חינוך ילדים - תוכחה לילד, פעמים רבות מתבררת כלא יעילה
ופעמים אפילו מזיקה, לא משום שאין להוכיח אלא משום שלא
יודעים איך להוכיח. כאשר מוכיחים חשוב לדעת איך לעשות
זאת כדי שלא "נשיג" תוצאה הפוכה. אחד הדברים שצריך
להתרחק ממנו זה "הרצאה". כהורים, פעמים רבות אנו
חושבים שכל שנרבה להרצות ולהסביר לילד על חשיבות דבר
מסוים, או על רעת דבר מסוים, המסר יופנם והילד ילך בדיוק
בדרך בה אנו רוצים, אך המציאות היא בדיוק הפוכה. ילדים
שונאים הרצאות ונוטים לזלזל בנותן ההרצאה. תוכחה כפי
שראינו משמעותה הוכחה, כלומר להראות לחוטא ראייה לכך
שהוא שגה וטעה וגם ראייה זו צריכה להינתן מתוך פיוס כמו

לגמרי אצל האנשים! הכל יודעים כי יש שולחן ערוך שלם בשביל עושה העוול, אבל כמו כן צריכים לידע כי יש גם שולחן ערוך שלם בשביל הנפגע!

15-18 – ראייה לדברים אנו מוצאים בפסוק מפורש בספר משלי: "לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב" וביאר המצודות שאין להרבות לבזות את הגנב שהרי כל סיבת גנבתו באה לו מחמת שהיה רעב וכיון שכך "כמעט לאונס יחשב" ומסביר ר' ירוחם שאין זו מידת חסידות בעלמא אלא אזהרה ולאן איך לנהוג עם הגנב, איך לדבר אתו ואיך לשפוט אותו, שו"ע שלם יש בזה! לא רק בכתובים מצאנו ראייה לדברים אלא גם בתורה: "אם במחירת ימצא הגנב... אם אין לו נמכר בגנבתו" ושאל הגרי"ז מי ירצה לקנות עבד שנתפס בגנבתו, הרי בכך שמכניסו לביתו מסתכן הוא שיגנוב גם אצלו. וכי יעלה על הדעת שאדם יקרב לביתו ולממונו גנב?! אלא שודאי מדובר בגנב שלא היה לו מה לאכול וכל סיבת גנבתו באה לו מחמת רעבונו וע"י שיקח אותו לעבד חייב האדון להמציא לו מזונות ולמלא כל מחסורו ובתנאים אלו בודאי שאותו עבד לא יגיע לידי גניבה. שוב אנו רואים מה צריך להיות היחס לאדם שנתפס בקלקלתו ורוצה לשוב בתשובה. אל לנו להרחיקו ולקעוס עליו אלא להפך לקרבו וללמד עליו זכות שכל קלקולו בא לו מחמת אונס ובכך אנו מקלים עליו ופותחים לו דלת לשוב בתשובה.

19-20 – פעמים הכעס שלנו יוצא על מי שפגע בנו באופן עקיף. אדם שמחלל שבת בפרהסיא פוגע בכלל ישראל – "אלמלא משמרים ישראל שבת שבתות כהלכתן מיד נגאלין". הרמב"ם באגרת השמד מלמדנו שאין להרחיק מחללי שבת ולמאוס אותם אלא לקרבו ולזרז אותם לעשות מצוות והביא ראייה לדבריו מדברי חז"ל שפושע שפשע לרצונו, כשיבוא לבית הכנסת להתפלל מקבלים אותו, ואין נוהגים בהם מנהג בזיון וכראיה לדבריו מביא את הפסוק שאמר שלמה שאין לבוז לגנב. ועל בסיס דברי הרמב"ם פסק ר' מיכל פיינשטיין לבעל תוקע שהלך בראש השנה לבית חולים כדי לתקוע לחולה ולפתע עצר לידו רכב שבתוכו ישבו מחללי שבת וביקשו ממנו שיתקע להם בשופר, שחייב הוא לתקוע להם והוסיף לספר סיפור מהחפץ חיים שברוסיה יצאה גזירה שהיהודים חייבים לעזוב את נכסיהם שבמוסקבה ולנדוד לערי השדה. היתה אפשרות להשתמד ואז היה אפשר להמשיך לגור במוסקבה. והיו רבים שוויתרו על כספם ורכושם ויצאו לנדוד בערי השדה, ביניהם היו מחללי שבתות, אמר החפץ חיים זצ"ל, איך אפשר לומר עליהם שמחללי שבתות הם ודינם כעכו"ם, אילו היו עובדי עבודה זרה, הרי לא היו צריכים לנטוש את רכושם ולהפך לעניים מרודים!?

בדר"כ האדם הנפגע מרגיש פגוע משום שהוא מייחס לפוגע כוונה רעה. אמנם כאשר הפוגע מבין את טעותו ורצונו להתקרב אל הנפגע ולשים את כל הפגיעה מאחורה חובת הנפגע להאיר לו פנים ובכך לאפשר לו להתקרב. כפי שראינו מדברי הרא"ש גם כאשר הפוגע מנסה להצדיק את עצמו בשקרים וכדו' משום שהוא חושב שבאופן זה הנפגע ירגיש פחות פגוע חובת הנפגע להתחבר לרצונו של הפוגע ולעזור לו להתקרב ולהתעלם מהדרך בה בחר הפוגע ללכת כדי שהנפגע יסלח לו.

וכן מברר ר' ירוחם ממיר שכשאחי יוסף נכשלו במעשה המכירה, כשהתוודעו וכבר הינם בידי יוסף, רואים אנו איך שיוסף הצדיק שיפר כל המעשה באמרו: "ועתה אל תעצבו וגו' כי למחיה שלחני אלוקים..." והפך כל הדבר מן הקצה אל הקצה, כי אחרי כל החשבונות וסוף הדבר, הנה כאלו הוא אשר חייב להם תודות על כל אשר עשו לו?! ולא היה זה סתם דברים בעלמא מצד יוסף, כי הרי תורה הם, הנה כי אמת היא כן, להתבונן ולהתפעל עד כמה שיוסף הצדיק החליק ועיבד כל ה"עולה" עד שכמעט נשאר הוא חייב ומשועבד להם, כי יוסף הצדיק ידע היטב היטב את השולחן ערוך שיש לנפגע, ולאור זה דן ושפט כל המאורע, ומזה יצאה כל הנהגתו זו, ולו לא עשה כן, יתכן כי העול שלו היה עוד יותר גדול מהעול שלהם!!

אפשר לבוא ולומר שדרך זו מאד בעייתית, שהרי באופן זה יתכן והאדם הפוגע לא רק שלא יעשה חשבון נפש אלא גם יבקש שכר על מה שעשה. אלא שודאי גם הפוגע יודע שההבנה של "האלוקים חשבה לטובה" זו חובתו של הנפגע! וחובתו של הפוגע לעשות תשובה על כך שהוא "נבחר" להיות השליח. אולם כאשר הפוגע יודע שהנפגע לא שומר לו טינה והוא רואה רק את הטוב, די בכך כדי לתת לפוגע תחושה נעימה המאפשרת לו להמשיך להסתובב ליד האדם בו הוא פגע.

12-14 – הרא"ש בספרו 'ארחות חיים' כתב: "אל תחשוב עון למי שיבוא להתנצל לפניך אם אמת ואם שקר. וביאר ר' שלמה אבן גבירול שיש לקבל כל התנצלות ממי שבא להתנצל בין אם דבריו אמת ובין אם דבריו הם שקר, משום שעצם זה שהוא בא לרצות אותך, דבר זה מראה שהוא מוקירך ורוצה בקרבתך ומחובת הנפגע להיזהר שלא לגרום לכך שיישאר ריחוק. כמוכן שיש לבחון כל מקרה לגופו. יש מקרים בהם יש נוכל שכל פעם בא מחדש להתנצל אך לא כדי להתקרב אלא כדי להמשיך במעשי העוולה שלו. במקרה זה ודאי שיש להתרחק כפי שכבר חייבו חכמינו ז"ל "התרחק משכן רע". כל מה שאנו מדברים כאן זה על מציאות בה אנו רואים שאדם באמת מתחרט על מעשיו ורוצה בקרבתו ואין לו כל כוונה להמשיך ולהרע לנו, אלא שמחמת הבושה הגדולה הוא צריך להצדיק את מעשיו או לכל הפחות להראות לנו שמעשיו לא היו כל כך גרועים כמו שאנו חושבים ובשביל זה הוא אפילו מוכן לשקר וגם מוצא לו עיגון הלכתי שהרי כבר אמרו חז"ל "משנים מפני השלום"... ר' ירוחם ממיר בספרו 'דעת תורה' מביא את הסברו של ר' יצחק בלאזר לדברי הרא"ש. יש בטבע כשאחד בא לחברו לפייס אותו על עוול שעשה נגדו ולבקש סליחתו, משיב לו חברו: "מה זה כל העסק שאתה עושה מכל הענין?! הרי מה עשית?! אין כאן ולא כלום!" ולכאורה הרי זה נאה ויאה. אבל האמת היא ההיפך לגמרי: תשובתו זו נובעת מחמת שאינו רוצה אפילו לשמוע כלום מהתנצלותו וישאר מתועב. הוא אשר אמר הרא"ש: "אל תחשוב עון למי שבא להתנצל", "אם אמת" – הלא ודאי עליך מוטל חיוב להקשיב לכל אשר ידבר, ולראות את האמת. אלא לא זאת בלבד, ועוד יותר, אפילו "ואם שקר" – ואתה אמנם יודע את האמת כי חברך הא לפניך בשקר כליל, אבל הלא חברך חושב להתעותך ולהביאך לחשוב עליו כי אדם כשר הוא, הנה גם בזה הנך מחויב להעלים עיניך, ולשמוע אותו היטב היטב, ולתת לו את הרושם שיחשוב כי אמנם הצליח להתעות אותך, וכי אתה באמת סובר כי הוא הצודק בדבר. ובאם לא תעשה כן ותנצל את ההזדמנות לשפוך עליו עביט מלא אשמה, יתכן מאד כי העולה והשחיתות מצד הנפגע יהיה יותר רב מהעוולה של עושה העוול בעצמו. ידיעה זו חסרה

רבים מאתנו גרים בקהילות מגובשות שם מצויה מאד עזרה הדדית. פעמים רבות אנשים עושים טובה וכאשר מקבל הטובה רוצה להשיב להם טובה תחת טובתם הם מתנגדים בכל תוקף. ממקורות אלו ראינו שהתנגדות זו אינה נכונה. אם אנו חושבים על זולתנו אנו צריכים להתחשב ברצונותיו ואם הוא מרגיש מחויב אנו מחויבים לתת לו מקום להשתחרר מהרגשה זו. לא תמיד ההשתחררות מהרגשת המחויבות צריכה להתבטא בתשלום. פעמים ניתן "לשלם" בדרך אחרת (באופן שאין איסור ריבית) והעיקר שמקבל הטובה ירגיש שהוא משוחרר.

חברים יקרים!

בשיעור זה למדנו שכשם שלאדם הפוגע יש שו"ע כך גם לאדם הנפגע יש שו"ע.

בראש ובראשונה כאשר אדם בא להוכיח את חברו ולהעמידו על טעותו, אל לו להיכנס להסברים ולהרצאות. כל שעליו לעשות הוא רק להציף את העובדות כמו שהם כמו שאמר יוסף "אני יוסף!". השלב השני לאחר הצפת העובדות הוא פיוס. חובתו של הנפגע להשתדל כמה שיותר לתת לפוגע שבא להתפייס תחושה טובה. לא לדחות אותו בקש ולומר לו לא היו דברים מעולם, משום שבאופן זה, הפוגע מרגיש שהנפגע לא רוצה כל קשר אתו. אלא חובתו להאיר פנים להראות לו שעל אף שכביכול היתה כאן פגיעה מכל מקום "האלוקים חשבה לטובה". גם אם הפוגע אומר דברי שקר כדי לצאת פחות אשם, במקום שהפוגע עושה זאת כדי להתקרב ולהשאיר את הסכסוך מאחור חובתו של הנפגע להעמיד פני מאמין ולהתחבר לרצון הפנימי של הפוגע שהוא ההתקרבות. כשם שבפוגע ונפגע צריך הנפגע להתאמץ ולבוא לקראת הפוגע. כך כאשר אדם מיטיב עם חברו, עליו לתת למקבל הטובה תחושה טובה בכך שהוא מאפשר לו להשיב טובה תחת טובתו.

שבת שלום!!

21-23 - חז"ל עורכים השוואה בין תגובת יעקב לרדיפת לבן, לבין תגובת דוד לרדיפות שאול. לבן רודף אחרי יעקב וכאשר משיגו כל מה שיעקב אומר הוא "מה חטאתי כי דלקת אחרי?! כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך?!" בדברי יעקב איננו מוצאים ביקורת ישירה על לבן, אלא רק הצגת העובדה שיעקב לא לקח מאומה והתמיהה "למה דלקת אחרי". אנו יודעים שלבן "ביקש לעקור את הכל", אנו יודעים שלבן בא במטרה לפגוע ביעקב ואפילו להורגו ואם ה' לא היה בא אל לבן ואומר לו שלא ידבר עם יעקב מטוב ועד רע יתכן שגם היה מנסה להוציא את מזימתו אל הפועל, ואפילו הכי יעקב לא מזכיר בדבריו שום ביקורת על לבן.

לעומת זאת כשדוד מדבר עם יהונתן על היחס של שאול אליו הוא אומר "מה עווני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי". דוד מפנה אצבע מאשימה לשאול על כך שהוא מנסה להורגו. חז"ל משבחים את יעקב על כך שבמפגש עם לבן לא היו מכות או פצעים, כל מה שהיה הם דברי פיוס מיעקב לחמיו על כך שהוא לא לקח מאומה בכל השנים שהיה אצלו. לעומת זאת חז"ל מבקרים את דוד על כך שבדבריו הזכיר מילי דקטלא – "מבקש את נפשי". לכאורה תמוה, מה ראו חז"ל לבקר את דוד על דבריו, הרי בסה"כ דוד שיתף את יהונתן בתחושות שלו, אלא שמכאן אנו למדים עד כמה חז"ל הקפידו על כך שהנפגע לא יאמר דברים שירחיקו ממנו את הפוגע וישאירו את הסכסוך בעינו – "קפדנותן של אבות ולא ענוותנותן של בנים!! ובאמת כאשר אנו מתבוננים אנו רואים שיעקב כורת ברית עם לבן ואילו היחס הקשה מצד שאול לדוד מגיע לסיימו רק בקינת דוד לאחר מיתת שאול.

לתת תחושה טובה למקבל הטובה

24-26 – כשם שבסכסוך הציפיה מהנפגע לא לשמור טינה לפוגע אלא להתעלות על עצמו ובמידה והפוגע מעוניין להתקרב, חובתו של הנפגע לא לחשוב על עצמו אלא לפייס את הפוגע ולתת לו תחושת נעימות. כך כאשר אדם מיטיב עם אדם אחר חובתו של המיטיב לאפשר לחברו להשיב לו טובה תחת טובה כדי לא להשאיר את מקבל הטובה בתחושת מחויבות.

הקב"ה אומר למשה: "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד" ובמדרש מבואר שציווי זה בא לא משום שהקב"ה צריך לאורם של ישראל אלא כדי לאפשר לישראל "לגמול טובה" עם הקב"ה על הטובה שהוא גמל איתם. משל לפיקח שהיה עוזר לסומא להלך בדרך, כיון שנכנסו לבית אמר הפיקח לסומא צא והדלק לי נר ותאיר לי כדי שלא תהא מחזיק לי טובה על כך שלוותיך.

ר' ירוחם ממיר אמר שמכאן רואים אנו יסוד גדול במידות. מטבעו של אדם, שכשהוא עושה טובה למי שהוא, הוא אינו רוצה בשום אופן לקחת כלום תמורת הטובה. ואין זה מחמת כי חפץ חסד הוא, אלא להיפך, רוצה הוא שמקבל הטובה יישאר לו עבד עולם, עבור טובתו וע"כ לא ייקח ממנו מאומה, הנה לימד לנו הקב"ה בהיפך. כשאדם מיטיב לחברו חוב מוטל עליו שעם רגע פעולת הטבתו לזולתו תיכף יראה לקבל ממנו דבר מה בחזרה, כשאתה עושה איזו טובה לחברך, אם חפץ אתה בטובתו באמת, ראה גם לסדר כי חברך לא יישאר חייב לך הכרת טובה.

